

Den lyriske läkarens återkomst

Gottfried Benn (1886–1956), den tyske läkaren och författaren, beskrev i noveller och dikter läkarens vardag. I samband med Benns 120-årsdag ökade intresset för hans person och verk. I en nyutkommen litterär kanon sammanställd av litteraturkritikern Marcel Reich-Reinicki (Insel-Verlag; 2006) är Benn representerad med hela 28 dikter, och i den senaste upplagan av »Frankfurter Anthologie« med 34.

Gottfried Benn, den cyniske excentrikern och ständiga pessimisten, moralens och njutningens föraktare, vann på 1920-talet gehör endast i en liten europeisk kulturelit, och debatten kring hans alster fördes i smala tidskrifter. För många är Benns provokativa sjukhuspoesi och nihilistiska drag banbrytande, som i dikten »Kleine Aster« (1912) där en blomma får liv i en död kropp.

*Ein ersoffener Bierfahrer wurde auf den Tisch gestemmt.
Irgendeiner hatte ihm eine dunkelhellila Aster
zwischen die Zähne geklemmt.*

*Als ich von der Brust ausunter der Haut
mit einem langen Messer
Zunge und Gaumen herauschnitt,
muß ich sie angestoßen haben, denn sie glitt
in das nebenliegende Gehirn.
Ich packte sie ihm in die Brusthöhle
zwischen die Holzwolle,
als man zunähte.
Trinke dich satt in deiner Vase!
Ruhe sanft,
kleine Aster.*

*En drunknad ölutkörare pressades ner på bordet.
Någon hade placerat en mörkljuslila aster
mellan tänderna på honom.
Då jag, utifrån bröstet med en lång kniv, skar bort
tunga och gom,
måste jag ha kommit åt den, för den gled
in i hjärnan bredvid.
Jag lade den i hans bröstthåla
bland träullen,
medan man sydde ihop.
Drick dig mätt i din vas!
Vila i frid,
lilla aster!*

Många tyska medicinare har strävat efter en författarkarriär – och tvärtom. Få har nått en lyckad kombination. För Bertolt Brecht (1898–1956), som var samtida med Benn, behövdes bara några prekliniska terminer för att kväva studielusten. Friedrich von Schiller (1759–1805) fick sin medicinska utbildning på anrika Karlsschule i Stuttgart, men ägnade, efter den hyllade pjäsen »Die Räuber«, sin tid åt dramatiken och arbetade aldrig som läkare. Dramatikern Georg Büchner (1813–1837) var medicinstudent i Gießen. Han tyckte sig ha blivit så orättvist behandlad av en anatomiprofessor att han i dramafragmentet »Woyzeck« lät doktorn personifiera den hänsynslöse översittaren. När den österrikiske militärläkaren Arthur Schnitzler (1862–1931), som bland annat skrivit »Die Traumno-

velle«, som var synopsis för Stanley Kubricks »Eyes wide shut« med Hollywoodstjärnorna Tom Cruise och Nicole Kidman, hade publicerat »Leutnant Gustl« blev han degraderad.

Gottfried Benn lyckades dock förena rollerna som läkare och författare. I en formfulländad stram poesi skildrar han läkarrollen. Sjukdomens vision beskrivs ofta med medicinsk terminologi. Det groteska, det cyniska, det nihilistiska har blivit hans signum. Han tvekade inte inför djärva angrepp mot sin egen yrkeskår, till exempel i dramat »Ithaka«, där två studenter mördar professorn som alltför svävande betonar nyttan med sin forskning. Dikten »Die Krone der Schöpfung« (Skapelsens krona) i cykeln »Der Arzt« inleds: »die Krone der Schöpfung, das Schwein, der Mensch«.

Expressionisten Gottfried Benn växte upp i ett prästhem och hade ett gott läshuvud. Fadern skickade honom till den teologiska fakulteten i Marburg an der Lahn. Snart övergav han dock teologin och bröderna Grimms stad för kulturmetropolen Berlin. Sex år senare var han patolog. Säkert bidrog denna period till hans unika språk – en bårhusretorik – som förnims i de tidiga dikterna. Parallellt med sin litterära verksamhet vidareutbildade han sig till venereolog och fick tidigt anställning på en bordell. Nyss fyllda 26 år utgavs hans första publikation efter avhandlingen »Über die Häufigkeit des Diabetes mellitus im Heer« (dissertation, Berlin 1912), diktsamlingen »Morgue und andere Gedichte«. Titeln hänsyftar på bårhuset på Rue Morgue i Paris, som även Rainer Maria Rilke tidigare inspirerats av. Fyra år senare, då Benn tjänstgjorde som överläkare i Bryssel, publicerades novelerna om den unge läkaren Werff Rönne.

Gottfried Benns politiska inställning har debatterats livligt. Ofta blir han utpekad som nazist. Mot detta talar att hans skrifter blev förbjudna i Hitler-Tyskland. Efter att häftigt ha kritiserat SS-tidningen Das Schwarze Korps fick han formellt skrivförbud. Benn är svår att kategorisera, bäst berättar han själv i sin autobiografi: »Om man som jag blir beskydd av nazisten för att vara ett svin, stämplad av kommunisterna som idiot, av demokraterna som intellektuellt prostituerad, av de religiösa som patologisk nihilist, så tryter viljan att åter tränga in i offentligheten.«

Doktor Glas i Hjalmar Söderbergs tankebok hävdar att det finns två bevekelsegrunder för att välja läkaryrket: endera är man ärelysten eller filantrop. Gottfried Benn var ingetdera. Han blev en av 1900-talets viktigaste lyriker.

Nils Hansson

med kand, litteraturstuderande vid Justus-Liebig-Universität Gießen, Tyskland
nilsmg.hansson@bredband.net
(Översättning från tyska till svenska av författaren)

GOTTFRIED BENN,
1886–1956,
tysk läkare, dik-
tare och essäist;
en av Tysklands
stora 1900-tals-
författare.
Foto: Scanpix